

La impossibilitat dels programes de restauració dels runams salins del Cogulló i del Fusteret: un volum d'aigua equivalent a 3 pantans de La Baells plens, un termini de més de 100 anys i, mentrestant, una despesa inassolible en gestió de salmorra i un risc ambiental permanent

Les gegantines muntanyes de residus salins del Cogulló a Sallent i del Fusteret a Súria originades per la mineria de potassa són a la vista de tothom, però els súbdits d'aquest país pretenem no veure-les. Amb la mina de Sallent-Balsareny tancada, des del 2019 ja no s'aboquen més residus al runam del Cogulló, mentre que el runam del Fusteret segueix creixent amb d'1,6 milions de tones de residus salins abocats l'any 2022 segons informa la memòria de sostenibilitat d'ICL Iberia. Una segona ampliació de la superfície del runam del Fusteret està aprovada per Urbanisme i el condicionament del terreny ja està en marxa. Entre els runams del Cogulló i del Fusteret sumen al voltant de 80 milions de tones de residus salins.

La despesa per recollir tot el volum que es pugui de la salmorra generada pels runams salins a l'aire lliure és ingent. A partir del pla quinquennal 2022-2027 de districte de conca fluvial de l'Agència Catalana de l'Aigua i de la memòria de sostenibilitat 2022 d'ICL Iberia es comptabilitza la despesa més la inversió en control i gestió de la salmorra en una xifra d'entre 30 i 40 milions d'euros anuals.

Tot i aquestes dades esgarrifoses i que a Catalunya l'obligatorietat de la restauració dels espais afectats per activitats extractives és vigent des de l'any 1983, la restauració dels gegantins runams salins del Cogulló i del Fusteret va per llarg, per molt llarg. Entrem a veure com són i com es van gestar els programes de restauració dels runams del Cogulló i del Fusteret aprovats per la Generalitat, i per tant vigents.

Entre els anys 2011 i 2014, a la vegada que Iberpotash -actualment ICL Iberia- anunciava un gran pla d'inversió i expansió batejat com a pla Phoenix, la pròpia empresa i la Generalitat i l'Ajuntament de Sallent com a administracions que van faltar al seu deure de fer complir normatives ambientals i urbanístiques a Iberpotash van rebre dels tribunals 5 sentències en contra en plets impulsats per grups populars preocupats per allò més fonamental: la qualitat de l'aigua, el territori i el llegat a les generacions futures.

L'any 2011, l'advocat i escriptor sallentí Sebastià Estradé va obtenir del TSJC la sentència que revocava el programa de restauració llavors vigent pel runam del Cogulló perquè, simplement, no era creïble al situar-lo en un futur ignot quan s'hagués buidat el terreny dels residus salins sense donar cap pista de com ni quan s'havien de treure els residus que s'hi seguien abocant, i perquè la fiança de restauració era insuficient. A aquest contenciós portat per Sebastià Estradé van seguir-lo 3 contenciosos més portats i guanyats per l'advocat Climent Fernández en nom de l'associació de veïns de La Rampinya, el barri de Sallent de la dreta del Llobregat i més proper al runam del Cogulló. Climent Fernández ja havia defensat els interessos dels veïns del barri de L'Estació de Sallent afectat pel deteriorament generalitzat dels edificis a causa de la subsidència del terreny minat per sota. El 2013, el TSJC establí que el runam del Cogulló no complia l'ordenament urbanístic i que s'havia de reduir al més aviat possible. Al mateix any i en un altre plet, el TSJC revocava l'autorització ambiental concedida el 2008 a la mineria de Sallent i Balsareny pel mateix incompliment urbanístic i per no haver avaluat com era preceptiu els impactes ambientals que es van demostrar com a fets en la salinització de les aigües de l'entorn. L'anul·lació de l'autorització ambiental de l'any 2008 a l'explotació de Sallent-Balsareny porta implícita l'obligació de restablir les condicions ambientals anteriors, el que significa com a mínim treure els residus salins abocats al Cogulló des de l'any 2008 a l'empara d'una autorització invalidada. El 2014, en el tercer dels contenciosos impulsats per Climent Fernández, el TSJC va sentenciar en

contra de l'Ajuntament de Sallent per no haver obert un expedient de protecció de la legalitat urbanística contra el runam del Cogulló, i altra vegada obligava l'empresa Iberpotash a restablir la realitat física alterada per l'existència d'aquest runam.

La cirereta del pastís va arribar el desembre del 2014, quan finalment el jutjat penal nr.1 de Manresa va condemnar Iberpotash i tres dels seus antics directius pel delictes ecològic de salinització d'aigües de Súria, Callús, Sant Joan de Vilatorrada, Santpedor i Sallent a causa dels llixiviats de salmorra originats als runams salins de Súria i de Sallent, a la vegada que imposava a Iberpotash l'obligació de retornar les aigües als valors de salinitat que tenien abans de l'existència dels runams. El cas es remunta a la denúncia presentada l'any 1997 a la Fiscalia de medi ambient pel Col·lectiu ecologista L'Alzina que donava cobertura formal a la Plataforma Montsalat creada justament per posar fre als impactes ambientals creixents de la mineria de potassa al Bages. El mateix advocat Climent Fernández va portar els darrers anys del cas fins a judici, en representació del Col·lectiu ecologista L'Alzina – Plataforma Montsalat.

David havia vençut Goliat als tribunals per un contundent 5 a 0. L'empresa Iberpotash i la Generalitat van recórrer les sentències, però només els va servir per allargar els terminis; noves sentències han refermat les originals, no cal entretenir-s'hi. Tampoc mereix comentari la creació en aquells anys del grup mercenari ProMineria.

L'any 2015, enmig d'aquell escenari complex amb l'empresa Iberpotash i la Generalitat atrapades pels tribunals pels incompliments urbanístics i ambientals dels runams salins, el departament d'Economia -per la seva competència en mines- amb Felip Puig de conseller, el departament de Territori -per les seves competències ambientals- amb Santi Vila de conseller i Iberpotash amb Antonio Martínez Álamo de conseller delegat van signar un conveni que garantia a Iberpotash l'autorització per a tot allò que pretenia en el seu pla Phoenix d'expansió, a la vegada que comprometia Iberpotash a recollir les surgències d'aigua salina -tal com establia la sentència penal-, a redactar un nou programa de restauració -com establia el contenciós de Sebastià Estradé- i a buidar de residus el runam del Cogulló -tal com establien els contenciosos de Climent Fernández i l'AV. de La Rampinya. El buidat dels residus salins del Cogulló s'havia d'aconseguir mitjançant la comercialització de sal i de la seva dissolució i enviament al mar a través d'un futur nou col·lector de salmorres durant els propers 50 anys. La iniciativa de la redacció d'aquell conveni va ser del departament d'Economia, Energia i Mines.

Posteriorment, sengles programes de restauració per les explotacions mineres de Sallent-Balsareny i de Súria, el Pla Director Urbanístic de la Mineria del Bages i una nova autorització ambiental per Sallent-Balsareny, és a dir les decisions més transcendents en les qüestions de territori i de qualitat ambiental, s'han guiat i redactat segons les línies establertes per aquell conveni del 2015 liderat pel departament d'Economia que no és competent en aquests temes. Si el buidatge del Cogulló es va fixar en un termini de 50 anys, el programa de restauració de Súria va establir, l'any 2018, el buidatge en 70 anys sense que quedés massa clar a partir de quan es comença a comptar -al 2018 quan es va redactar?, quan acabin els abocaments a Súria?, quan s'hagin buidat els runams de Sallent?...- ni quin és volum dels residus que caldrà buidar, tenint en compte que continuen els abocaments. Realment però, la potestat i la competència és de cadascun dels actes administratius -l'avaluació ambiental per l'obtenció d'autorització ambiental, el programa de restauració, el pla director urbanístic...-, no pas d'un conveni signat entre parts interessades. Per tant, a més d'incorrecte al moure's només dins del marc que establia el conveni, entenem el procediment administratiu seguit com a manifestament il·legal.

El projecte de segona ampliació del runam del Fusteret estableix la relació 1:4 entre temps d'abocament i temps de buidatge de residus, presentant-la com la novetat diferencial ambientalment

favorable que en justifica l'aprovació i garanteix la restauració. Entenent que els residus salins de Cardona, Sallent i Súria competeixen pel mateix mercat de sal i pel mateix tub col·lector de salmorres, el ritme 1:4 establert per la segona ampliació del Fusteret ens portaria a uns 400 anys abans d'haver buidat el total dels runams salins del Bages.

Ben aviat es va fer evident que la venda de sal no dona per tant -un punt en el qual havíem coincidit grups ecologistes i empresarials. De les 5 plantes de *sal vacuum* previstes pel pla Phoenix i pel PDU de la Mineria del Bages per donar sortida als residus salins, se n'ha construït una. La dissolució i l'enviament al mar a través d'un nou col·lector de salmorres en construcció queda com a únic mitjà previst per desfer-se d'aquests residus. Per als càlculs del volum d'aigua necessària per dissoldre aquests residus salins, fixem una concentració de 250 grams de sal per litre, ja propera a la saturació; una concentració superior tindria risc de precipitació per la poca puresa i per la presència dels cations potassi i magnesi, a més del sodi majoritari. Per cada quilo de residu salí caldran 4 quilos o litres d'aigua ($1 / 0,25 = 4$), per cada tona de residu salí 4 m³ d'aigua; els 80 milions de tones de residus salins del Cogulló i el Fusteret s'hauran de dissoldre en 320 hectòmetres cúbics d'aigua. El pantà de La Baells té una capacitat de 109 hm³, el de La Llosa del Cavall de 79 hm³. En números rodons, el buidat dels residus salins del Cogulló i del Fusteret, tal com estableixen els seus programes de restauració, necessita l'aigua de 3 pantans de La Baells plens, o bé de 4 pantans de La Llosa.

En el context de sequera extrema i pantans buits d'aquest 2024, l'Agència Catalana de l'Aigua s'enorgulleix del servei que donen les plantes dessalinitzadores d'aigua de mar de Blanes i del Prat de Llobregat per garantir l'abastiment d'aigua potable, i anuncia noves grans inversions en dessalinització. També les grans plantes potabilitzadores d'Abrera i de Sant Joan Despí, a la comarca del Baix Llobregat, dessalinitzen aigua, però del Llobregat salinitzada per la presència dels runams salins a l'aire lliure al Bages. El cost de dessalinització d'aigua de mar és actualment 6 vegades superior al de la potabilització convencional, i el seu consum energètic desorbitat. Amb l'increment del preu i els nous usos de l'electricitat, el cost de dessalinització, incloent evidentment el de l'aigua del Llobregat, no pot fer més que pujar. Aigües del Ter-Llobregat anuncia un increment del 30% del preu de l'aigua, degut al cost de la dessalinització. Les plantes dessalinitzadores estan molt lluny de disposar de l'espai que caldria per instal·lar les plaques solars fotovoltaïques necessàries per generar l'electricitat que consumeixen. Malgrat aquesta situació de falta d'aigua i de despesa energètica, al Bages continuem amb els runams salins de Cardona, Súria i Sallent a l'aire lliure, veritables fàbriques de salmorra o, si ho preferiu, plantes salinitzadores d'aigua.

Com fa aquí Montsalat, si us plau, ¿podria també algun responsable de la Generalitat sortir a explicar a la població que els programes de restauració aprovats pels grans runams salins del Bages signifiquen el manteniment d'aquestes plantes salinitzadores d'aigua durant ben bé 100 anys més, destinar-hi l'aigua de 3 pantans sencers de La Baells, i que impliquen un cost milionari i un risc ambiental permanents?

Els milers de pàgines omplertes en els projectes per refermar el conveni del 2015 entre la Generalitat i Iberpotash es poden oblidar; no serveixen perquè no hi ha el mercat suficient de sal per desfer-se dels residus salins -un programa de restauració s'ha de basar en realitats físiques, no pas en plans comercials fantasiosos-, perquè la conca del Llobregat no disposa de l'aigua necessària per dissoldre les muntanyes de residus salins -si tinguéssim aquesta aigua ja no s'haurien acumulat aquests residus-, perquè la despesa en la gestió de salmorra per garantir el subministrament d'aigua potable a les poblacions és descomunal, i perquè és indecent i il·legal traspasar el problema dels residus salins a les generacions futures. En definitiva, estem al 2024 en la mateixa situació del 2011 quan la sentència del TSJC al cas promogut per Sebastià Estradé obligava a la redacció d'un nou programa de

restauració efectiu i creïble pel runam del Cogulló, amb l'agreujant que de llavors ençà el volum de residus salins abocats per la mineria ha crescut en unes desenes de milions de tones més.

El buidatge de residus salins pot ser una operació factible a l'escala dels runams comparativament menors de la Botjosa a Sallent i del runam Vell a Cardona, però no pels runams gegantins del Cogulló i del Fusteret. Per al Cogulló i el Fusteret queda com a solució a termini i cost raonables la de prescindir del buidatge dels residus salins i afrontar la restauració dels runams després d'impermeabilitzacions comparables a la que ICL Iberia executa a la base de les ampliacions del Fusteret i a la que l'Agència Catalana de l'Aigua va executar al runam de Vilafruns, a Balsareny, l'any 2010. Altres tècniques utilitzades en la clausura d'abocadors més convencionals i en l'estabilització de talussos serien també aplicables.

El cost d'un projecte d'impermeabilització i restauració d'un runam que ja ha esgotat la fase d'abocament serà considerable, però sempre molt inferior al cost de control, recollida i transport de salmorra durant un període que ja es preveu que superarà un segle. Sense pretendre ser exhaustius, a l'avantatge econòmic d'un projecte de restauració en termini raonable cal sumar-hi els beneficis a nivell pràctic de la integració paisatgística, la prevenció en origen de la generació de salmorra, l'eliminació de les surgències salines que contaminen la xarxa fluvial amb la consegüent millora de la qualitat de l'aigua, la rebaixa del cost de potabilització en proporció a la millora de la qualitat de l'aigua del Llobregat, l'estalvi d'un volum d'aigua tan gran que costa d'imaginar, l'oportunitat d'explotació dels residus dels runams com a recurs miner de classe B a un ritme pausat si algun dia se'ls troba mercat, l'opció de nous usos pels terrenys com és la instal·lació de parcs solars fotovoltaics, la disponibilitat de capacitat al nou col·lector de salmorres per altres usos miners i, molt especialment, la garantia d'execució. A nivell legal, la impermeabilització i restauració dels runams salins significa el compliment de les obligacions indefugibles de la restauració de l'espai i de la restitució de la qualitat de les aigües salinitzades. A nivell moral, la impermeabilització i restauració dels runams salins significa fer més bon ús de l'aigua, acabar amb l'espasa de Dàmocles que penja sobre els altres usos de l'aigua i sobre tercers a la conca del Llobregat, i complir amb la nostra responsabilitat ambiental.

Per arribar aquí cal, en primer lloc, acceptar la realitat tal com és, sense autoenganys. Seguidament, la Generalitat ha d'encarregar a ICL Iberia i a Ercros la redacció de nous programes de restauració que no es basin en el conveni del 2015, sinó que pretenguin restauracions executables en un termini raonable, ¿5 anys, potser? La resta serà una nova història de solucions, molt més engrescadora que la història de problemes que hem explicat fins aquí.

Montsalat, gener del 2024